

Một số biện pháp phát triển kĩ năng nói và nghe cho học sinh bậc Trung học cơ sở trong giờ học Ngữ văn

Lê Thị Hương*, Võ Thị Thanh Hà**

*ThS. Phòng Khảo thí & Đảm bảo chất lượng, Trường ĐHSP Kỹ thuật Vinh

**ThS. Trường THSP- Trường Cao đẳng Sư phạm Nghệ An

Received: 4/11/2024; Accepted: 11/11/2024; Published: 18/11/2024

Abstract: The general education program for Literature issued by the Ministry of Education and Training in 2018 is built on the viewpoint of taking the training of communication skills (reading, writing, speaking and listening) as the main axis throughout all three levels of education, thereby helping students comprehensively develop general and specialized competencies of the subject. In particular, speaking and listening skills are focused on as core skills to help students develop their ability to communicate, understand and express ideas. This article proposes some measures to develop speaking and listening skills through teaching Literature at the secondary level.

Keywords: Speaking skills, Listening skills, Literature program, Capacity development, Teaching methods

1. Mở đầu

Chương trình Giáo dục phổ thông (GDPT) môn Ngữ văn 2018 có mục tiêu “giúp người học làm chủ kiến thức phổ thông; biết vận dụng hiệu quả kiến thức vào đời sống và tự học suốt đời; có định hướng lựa chọn nghề nghiệp phù hợp; biết xây dựng và phát triển hài hòa các mối quan hệ xã hội; có cá tính, nhân cách và đời sống tâm hồn phong phú; nhờ đó có được cuộc sống có ý nghĩa và đóng góp tích cực vào sự phát triển của đất nước và nhân loại” [1]. Để đạt được mục tiêu này, chương trình đã đưa ra những quy định yêu cầu cần đạt về phẩm chất, năng lực cốt lõi và lấy việc rèn luyện các kĩ năng giao tiếp (đọc, viết, nói và nghe) làm trục chính xuyên suốt cả ba cấp học. Theo đó, HS (HS) không chỉ biết đọc hiểu văn bản, viết (tạo lập văn bản) mà phải biết nói và nghe hiệu quả. Tuy nhiên, trên thực tế, năng lực giao tiếp của HS bậc THCS còn nhiều hạn chế, đặc biệt là kĩ năng nói và nghe. HS còn ngại ngùng khi giao tiếp, chưa dám mạnh dạn thể hiện quan điểm của mình hay bác bỏ quan điểm của người khác. Vì vậy, GV cần tích cực đổi mới phương pháp dạy học để kích thích sự hứng thú của HS, giúp HS cải thiện một số kĩ năng giao tiếp.

2. Nội dung nghiên cứu

2.1. Định hướng dạy học nói và nghe trong Chương trình Giáo dục phổ thông môn Ngữ văn 2018

Điểm khác biệt lớn nhất của Chương trình GDPT 2018 so với Chương trình GDPT 2006 là sự chuyển hướng hoàn toàn từ chương trình coi trọng truyền đạt kiến thức sang chương trình chú trọng phát triển phẩm

chất và năng lực, lấy các kĩ năng nghe, nói, đọc, viết làm trục chính. Trong đó, Chương trình GDPT 2018 đã quy định rõ thời lượng dành cho hoạt động nói và nghe là 10% số tiết của năm học. Lộ trình dạy học kĩ năng nói và nghe trong chương trình có sự nhất quán, liên tục cả ba cấp học. Kĩ năng nói được phát triển kết hợp với nghe và hoạt động nói - nghe tương tác. Chương trình hướng đến mục tiêu ở cấp THCS là HS biết tranh luận về các vấn đề tồn tại, các quan điểm trái ngược nhau; có thái độ cầu thị và văn hóa tranh luận phù hợp; có khả năng nghe thuyết trình, sau đó đánh giá được nội dung và hình thức biểu đạt của bài thuyết trình; có hứng thú thể hiện chủ kiến, cá tính trong tranh luận; trình bày vấn đề khoa học một cách tự tin, thuyết phục.

Chương trình GDPT 2018 quy định cụ thể về các yêu cầu cần đạt trong học tập nói và nghe ở cấp phổ thông như sau: Kĩ năng nói yêu cầu về âm lượng, tốc độ, sự liên tục, cách diễn đạt, trình bày, thái độ, sự kết hợp các cử chỉ, điệu bộ, phương tiện hỗ trợ khi nói,...; Kĩ năng nghe yêu cầu về cách nghe, cách ghi chép, hỏi đáp, thái độ, sự kết hợp các cử chỉ, điệu bộ khi nghe, nghe qua các phương tiện kĩ thuật,...; Kĩ năng nói và nghe tương tác gồm các yêu cầu về thái độ, sự tôn trọng nguyên tắc hội thoại và các quy định trong thảo luận, phỏng vấn,...

Ngoài ra, việc dạy nói - nghe không chỉ hướng tới mục tiêu rèn luyện kĩ năng mà còn là cơ hội để rèn giũa phẩm chất, thái độ, tình cảm, lối sống có văn hóa cho HS. Như vậy, nói - nghe là những kĩ năng rất quan trọng trong giao tiếp hàng ngày, giúp ích cho HS trong quá trình hình thành các mối quan hệ và khẳng định

bản thân trong xã hội.

2.2. Một số phương pháp phát triển kỹ năng nói và nghe trong dạy học Ngữ văn bậc THCS

2.2.1. Phương pháp thảo luận nhóm

- Phương pháp thảo luận nhóm không chỉ giúp HS cải thiện kỹ năng nói mà còn rèn luyện kỹ năng nghe chủ động và phản biện. Khi tham gia vào các cuộc thảo luận nhóm, HS phải trình bày ý tưởng của mình một cách rõ ràng, có căn cứ và mạch lạc. Điều này thúc đẩy HS phát triển khả năng diễn đạt ý tưởng một cách thuyết phục. Bên cạnh đó, trong quá trình lắng nghe ý kiến của các thành viên khác, HS học được cách tiếp thu thông tin, tôn trọng quan điểm của người khác và phản biện một cách xây dựng. Thảo luận nhóm giúp HS cải thiện khả năng nghe chủ động, khi họ cần lắng nghe và đưa ra phản hồi phù hợp. Kỹ năng giao tiếp trong thảo luận cũng giúp HS rèn luyện khả năng tư duy phản biện, học cách nhìn nhận vấn đề từ nhiều góc độ và đưa ra giải pháp hợp lý.

- Các bước triển khai:

Bước 1: Xác định chủ đề thảo luận. Chủ đề có thể liên quan đến tác phẩm văn học, các vấn đề xã hội, hoặc các câu hỏi mở về văn hóa, đạo đức.

Bước 2: Chia lớp thành các nhóm nhỏ (4-6 HS). Mỗi nhóm thảo luận về chủ đề đã chọn trong khoảng thời gian nhất định (15-20 phút).

Bước 3: Giao nhiệm vụ cho mỗi nhóm: một số nhóm sẽ trình bày quan điểm cá nhân, trong khi nhóm khác sẽ đưa ra lập luận phản biện hoặc phân tích sâu thêm về quan điểm đó.

Bước 4: Sau khi mỗi nhóm hoàn thành phần thảo luận, yêu cầu các nhóm đại diện trình bày kết quả thảo luận trước lớp.

Bước 5: GV tóm tắt các ý chính và yêu cầu HS đưa ra phản hồi, chỉnh sửa, bổ sung cho các quan điểm được trình bày.

2.2.2. Phương pháp đóng vai

- Phương pháp đóng vai là một trong những cách hiệu quả nhất để phát triển kỹ năng giao tiếp, đặc biệt là kỹ năng nói và nghe. Khi HS đóng vai một nhân vật trong một tác phẩm văn học, họ không chỉ cần hiểu rõ về nhân vật mình đang thể hiện mà còn phải truyền tải cảm xúc, suy nghĩ và thái độ của nhân vật đó qua ngôn ngữ và hành động. Điều này giúp HS cải thiện khả năng diễn đạt một cách tự nhiên, phong phú và sâu sắc. Đồng thời, qua việc lắng nghe các bạn đóng vai các nhân vật khác, HS học được cách hiểu và phân tích những quan điểm khác biệt, điều này cũng có kỹ năng nghe hiểu và phản hồi. Phương pháp này cũng giúp HS hình dung được các tình huống trong

tác phẩm văn học, từ đó tạo ra những buổi giao tiếp đầy cảm xúc và sinh động. Việc hóa thân vào nhân vật cũng giúp HS phát triển sự đồng cảm, biết cách nhìn nhận vấn đề từ góc độ của người khác, qua đó làm phong phú thêm vốn sống và khả năng giao tiếp của mình.

- Các bước triển khai:

Bước 1: Chọn một đoạn văn, một cảnh trong tác phẩm hoặc một tình huống văn học. Ví dụ, HS có thể đóng vai các nhân vật trong một số tác phẩm văn học đã được học như: Phân cảnh Dế Mèn trêu chị Cốc dẫn đến cái chết của Dế Choắt (Ngữ văn 6- Tập 1, bộ sách Kết nối tri thức với cuộc sống); Phân cảnh gặp Võ Tòng của An, Cò và tía nuôi (Ngữ văn 7 - Tập 1, bộ sách Chân trời sáng tạo); Phân cảnh Trần Quốc Toản trên bến Bình Than (Ngữ văn 8, Tập 1, bộ sách Kết nối tri thức với cuộc sống) ...

Bước 2: Chia lớp thành các nhóm nhỏ hoặc cho mỗi HS tham gia một vai cụ thể trong tình huống. HS sẽ chuẩn bị và thể hiện cảm xúc, thái độ của nhân vật thông qua lời nói và hành động.

Bước 3: Mỗi HS sẽ thay phiên thể hiện vai của mình, có thể là đối thoại với nhân vật khác hoặc độc thoại.

Bước 4: Sau khi đóng vai, HS sẽ thảo luận về cảm nhận của mình khi hóa thân vào nhân vật, cũng như cách nhân vật ấy có thể ứng xử trong tình huống đó.

2.2.3. Phương pháp dạy học dự án (Project-Based Learning)

- Dạy học dự án là phương pháp thúc đẩy sự chủ động, sáng tạo và hợp tác trong HS. Khi tham gia vào một dự án nghiên cứu, HS sẽ phải giao tiếp với nhau để thu thập thông tin, trao đổi ý tưởng và cùng nhau giải quyết các vấn đề trong suốt quá trình làm việc nhóm. Điều này giúp HS cải thiện khả năng nói, khi họ phải trình bày, thuyết phục và báo cáo kết quả nghiên cứu của mình trước nhóm hoặc lớp học. Đồng thời, HS cũng rèn luyện khả năng nghe khi phải lắng nghe và phân tích các ý tưởng, thông tin từ các HS trong nhóm hoặc từ nguồn tài liệu. Các buổi thuyết trình kết quả nghiên cứu giúp HS cải thiện kỹ năng diễn đạt ý tưởng một cách rõ ràng và thuyết phục, đồng thời tăng cường khả năng nghe hiểu và phản biện. Hơn nữa, qua việc làm việc nhóm, HS cũng học được cách trao đổi thông tin một cách hợp tác và tôn trọng lẫn nhau, điều này rất quan trọng trong việc phát triển kỹ năng giao tiếp và giải quyết vấn đề.

- Các bước triển khai:

Bước 1: Chọn một chủ đề học tập lớn, ví dụ như nghiên cứu về một tác giả, một tác phẩm văn học,

hoặc một hiện tượng văn hóa xã hội.

Bước 2: Chia lớp thành các nhóm nhỏ và giao nhiệm vụ cụ thể cho mỗi nhóm (ví dụ, nhóm nghiên cứu về tác giả, nhóm nghiên cứu về thể loại văn học, nhóm nghiên cứu về ảnh hưởng của tác phẩm đến xã hội).

Bước 3: Các nhóm sẽ thảo luận, nghiên cứu tài liệu, phỏng vấn người có chuyên môn, hoặc thực hiện các cuộc khảo sát để thu thập dữ liệu.

Bước 4: Sau khi hoàn thành dự án, mỗi nhóm sẽ chuẩn bị một bài thuyết trình để chia sẻ kết quả nghiên cứu với cả lớp.

Bước 5: Mở phiên phản biện: Các nhóm sẽ trả lời câu hỏi và phản hồi từ các nhóm khác, đồng thời nhận xét và đánh giá kết quả nghiên cứu của nhau.

2.2.4. Phương pháp tranh biện

- Phương pháp tranh biện giúp HS phát triển kỹ năng lập luận, phản biện và diễn đạt quan điểm một cách rõ ràng, mạch lạc. Khi tham gia tranh biện, HS không chỉ phải chuẩn bị những lập luận vững chắc, mà còn phải lắng nghe và phân tích các lập luận đối phương để đưa ra phản biện hợp lý. Việc này giúp HS rèn luyện kỹ năng nghe hiểu sâu sắc, không chỉ là việc nghe thông tin mà còn là khả năng phân tích, đánh giá và phản hồi thông tin một cách có logic. Phương pháp tranh biện cũng giúp HS cải thiện khả năng sử dụng ngôn ngữ một cách linh hoạt, khi họ phải thay đổi lập luận và ứng biến với các tình huống khác nhau trong quá trình tranh luận. Hơn nữa, thông qua việc tham gia tranh biện, HS học cách giao tiếp một cách lịch sự, tôn trọng ý kiến của người khác, đồng thời thể hiện quan điểm cá nhân một cách tự tin. Đây là một kỹ năng quan trọng không chỉ trong học tập mà còn trong cuộc sống hàng ngày, khi HS phải đối diện với nhiều quan điểm và tình huống khác nhau.

- Các bước triển khai:

Bước 1: Chọn một chủ đề có tính tranh luận, ví dụ như “Có nên yêu ở tuổi học trò hay không?”, “Chơi game lợi hay hại?” ...

Bước 2: Chia lớp thành hai đội, một đội ủng hộ quan điểm và đội kia phản đối. Mỗi đội sẽ chuẩn bị lập luận và tìm kiếm chứng cứ để bảo vệ quan điểm của mình.

Bước 3: Mỗi đội sẽ lần lượt trình bày ý kiến của mình, đối thoại và phản biện lại các quan điểm của đội bạn.

Bước 4: Sau khi mỗi đội trình bày, các đội sẽ có thời gian phản biện và đặt câu hỏi cho nhau.

Bước 5: Cuối cùng, lớp sẽ bỏ phiếu để xác định

đội nào đưa ra lập luận thuyết phục nhất, đồng thời GV tổng kết những điểm mạnh và điểm cần cải thiện trong các lập luận.

Như vậy, từ lớp 6 đến lớp 9, HS dần được yêu cầu phát triển khả năng trình bày ý kiến rõ ràng, lắng nghe và tóm tắt hiệu quả, tham gia thảo luận nhóm, và áp dụng các kỹ năng giao tiếp trong nhiều tình huống thực tế, từ việc kể chuyện đến thuyết minh, phỏng vấn và thảo luận về các vấn đề đời sống xã hội. Các phương pháp như thảo luận nhóm, đóng vai, dạy học dự án và tổ chức tranh biện đều có tác dụng lớn trong việc phát triển kỹ năng nói và nghe cho HS THCS. Chúng không chỉ giúp HS cải thiện khả năng giao tiếp mà còn khuyến khích tư duy sáng tạo, kỹ năng làm việc nhóm, và khả năng giải quyết vấn đề một cách hiệu quả. Mỗi phương pháp cần được áp dụng linh hoạt và kết hợp với các hoạt động hỗ trợ khác để đạt được kết quả tối ưu trong việc dạy học Ngữ văn.

3. Kết luận

Cùng với đọc và viết, nói và nghe là những kỹ năng giao tiếp quan trọng cần hình thành và rèn luyện cho HS trong nhà trường phổ thông, nhằm phát triển cho HS những năng lực đặc thù trong môn Ngữ văn cũng như những năng lực chung và phẩm chất cần đạt theo yêu cầu của Chương trình môn Ngữ văn 2018. Để thực hiện tốt việc dạy học các kỹ năng này, GV cần tạo môi trường học tập tích cực và khuyến khích HS tự tin bày tỏ ý kiến, lắng nghe và tôn trọng ý kiến của người khác. HS cần được tạo cơ hội thực hành thường xuyên bởi kỹ năng nói và nghe chỉ có thể được nâng cao qua các hoạt động thực tế. Đồng thời, cần có sự linh hoạt trong việc áp dụng các phương pháp dạy học, tùy theo đối tượng HS và đặc thù bài học để giúp HS cảm thấy hứng thú và đạt hiệu quả cao nhất.

Tài liệu tham khảo

- [1]. Bộ Giáo dục và Đào tạo (2018). *Thông tư số 32/2018/TT-BGDĐT về Chương trình Giáo dục phổ thông môn Ngữ văn*, Hà Nội.
- [2]. Đỗ Ngọc Thống, Phạm Minh Diệu, Nguyễn Thành Thi (2007). *Làm văn*. NXB Đại học Sư phạm.
- [3]. Đỗ Ngọc Thống (tổng chủ biên), Bùi Minh Đức (chủ biên), Đỗ Thu Hà, Phạm Thị Thu Hiền, Lê Thị Minh Nguyệt (2018). *Dạy học phát triển năng lực môn Ngữ văn trung học phổ thông*. NXB Đại học Sư phạm.
- [4]. Lưu Thị Trường Giang, Phạm Thị Quỳnh Trang (2022), *Rèn luyện kỹ năng nói và nghe cho HS lớp 10 trong dạy học Ngữ văn thông qua hoạt động thảo luận nhóm*, Tạp chí Giáo dục, Tr. 8-13.